

UDK 811.163.42'373.21(497.5 Dubljani)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 8. IX. 2008.

Prihvaćen za tisak 17. XII. 2008.

Domagoj Vidović

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihj.hr

TOPONIMIJA SELA DUBLJANI U POPOVU

U ovome se radu na temelju terenskog istraživanja obrađuje toponimija danas gotovo posve napuštenoga sela Dubljani u Popovu u istočnoj Hercegovini. U mjesnoj su toponimiji najzastupljeniji toponimi antroponimnoga postanja s pomoću kojih se upoznajemo s negdašnjim i današnjim imovinsko-pravnim ustrojem srednjovjekovnog Huma, toponim *Satùlija* ('Sanctus Elias') spomen je na davne romansko-hrvatske dodire, a na primjeru toponima *Sačivišće* upoznajemo se s veoma složenom dijalektnom slikom istočne Hercegovine.

1. Uvod

1. 1. Položaj sela i kratki povijesni pregled

Selo *Dùbljāni* smješteno je na sjeveroistočnome obodu Popova polja. Sa sjeverne ga strane zatvara visoki brdski vapnenački masiv (u kojemu je najviši vrh Kičin, 980 m), a s juga rijeka Trebišnjica. Selo je na gotovo idealnome položaju: zaštićeno je od sjevernih vjetrova, zbog svojega je prisojnoga položaja izloženo suncu tijekom čitave godine, a šljunkovita tla idealna su za vinogradstvo. K tome je okružje sela, zahvaljujući siparima, pogodno za ispašu.

Dubljanjani su, kao uostalom čitavo Popovo, naseljeni još od ilirskog vremena, o čemu svjedoče mnoge ilirske gomile. U povijesnim se vrelima selo spominje od 13. st. kad se nalazilo u sastavu humske župe Popovo (*Papava*) koja je, osim samoga Popova¹, obuhvaćala još i Bobane, Žuroviće, Lug i Ljubinje.

¹ Ime *Pòpovo pòlje* novijega je postanja. Kod mjesnog stanovništva i u povijesnim vrelima potvrđen je isključivo lik *Pòpovo*, a samu ravan uz Trebišnjicu narod zove *Pòpovskò pòlje*.

Popovo je u srednjemu vijeku i na samome početku turske okupacije Hercegovine bilo dubrovačkom žitnicom da bi s vremenom postalo ratovima iscrpljeno i opustjelo područje. U srednjemu se vijeku u Dubljane nastanjuje srednjovjekovni vlasteoski rod Nikolić čiji je jedan ogranak po Grguru Nikoliću, sinu Vukoslava, prozvan Vukoslavićima (Puljić 2006: 99). Potomci su srednjovjekovnih Vukoslavića današnji dupski rodovi *Vukòsavić*, *Matić*, *Ćoić*, *Mihājlović* i *Jākšić*². 1465. selo se spominje u darovnici ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina fra Aleksandru Dubrovčaninu kojom je fra Aleksandar dobio u posjed više lokaliteta u humskim župama Luka, Trebinje, Dračevica i Popovo, a među njima i selo Dubljane (Sivrić 2006: 84). U prvome turskome popisu 1475. – 1477. Dubljani se nalaze u “timaru Alije iz Miloša i Hasana, posadnika tvrđave Počitelj, sa stavke kneza Heraka” te se navode sljedeći stanovnici sela: *Milat*, *sin Tulića*; *Gojak*, *sin Tulića*; *Radosav*, *sin Dabiživa*; *Đurađ*, *sin nješov*; *Stakroje*, *sin Božidara*; *Kozi*, *sin Radoja*; *Vukić*, *sin Radosava*; *Pribio*, *sin Radosala*; *Radosav*, *sin Mirosala*; *Vladisav*, *sin Radoja*; *Stepan*, *sin Mirosava*; *Radmir*, *sin Kozia*. (Aličić 1985: 400). Nakon turskih osvajanja u dotad isključivo katoličkome Popovu dolazi do velikih promjena u vjerskoj strukturi. U izvješću fra Blaža Gračanina iz 1624. u Dračevu i Dubljanima živi 140 katolika izmiješanih s pravoslavicima (Draganović 1934: 53), po izvješću iz 1629. u selu živi 60 obitelji, od čega 9 katoličkih (prijelaz na pravoslavlje uslijedio je zbog nedostatka katoličkih svećenika i povoljnijega položaja pravoslavnih vjernika u Turskome Carstvu; Draganović 1954: 53³), 1733. po izvještaju Marka Andrijaševića u selu živi 18 pravoslavnih, 6 muslimanskih i 5 katoličkih obitelji.⁴ Po austrou-

² Riječ je o danas pravoslavnome rodu koji potječe od Vukasovića. Po zabilježenoj predaji Jakšići „su poreklom od katolika Vukosavića: bila ostala u jednoj kući siročad bez oca, pa ih majka, pravoslavna prevela na pravoslavlje“ (Filipović, Mićević 1959: 175). Autor je omaškom napisao Vukasovića umjesto Vukosavića.

³ Zbog širenja je pravoslavlja po izvješću skadarskoga biskupa fra Dominika Andrijaševića 1629. čak 7 od 12 katoličkih crkava u Popovu postalo pravoslavnima, a među njima, najvjerovatnije između 1624. i 1629., i crkva sv. Jure (danas sv. Đorđa) u Dubljanima (o tome više u Krešić 2006a).

⁴ Islamizacija u Popovu nikad nije zaživjela. Po popisu Sofijskog nadbiskupa Marka Andrijaševića u župama Trebimlja i Ravno živjele su 204 katoličke (71,08%), 64 (22,30%) pravoslavnih i 19 (6,62%) muslimanskih obitelji. Katolika je te godine u užemu Popovu (bez dijela Popova koji danas pripada općini Neum) ukupno bilo 1548. (Krešić 2006b: 450–451) Narodnosni je sastav navedenoga područja zbog stalnog odljeva hrvatskoga pučanstva s vremenom potpuno izmijenjen. Tako je 1961. na području spomenutih dviju župa živjelo 5994 stanovnika, od čega 3215 (53,91%) Hrvata, 2654 (44,50%) Srba i 22 (0,37%) Bošnjaka. Nakon ukidanja željezničke pruge Čapljina – Dubrovnik 1976. broj je stanovnika u Popovu počeo naglo opadati pa je 1991. na području općine Ravno živio samo 1771 stanovnik, od čega 917 (51,77%) Srba, 800 (45,17%) Hrvata i 21 Bošnjak (1,18%), a udio je Hrvata u općini Trebinje s 11,54% 1971. pao na 4,02% 1991. (SBiH 252–260). Danas u općini Ravno živi manje od 500 Hrvata, tri puta manje nego 1733.

garskome popisu provedenome 1880. u Dubljanima živi 155 katolika i 117 pravoslavaca, a 1895. 187 pravoslavnih i 173 katolika. Po popisu koji je provela Kraljevina SHS 1921. u Dubljanima je živjelo 215 katolika i 201 pravoslavac. Zanimljivo je da je uoči Drugoga svjetskog rata 1941. po crkvenim izvorima u selu živjelo 50 katoličkih i 12 pravoslavnih obitelji. (Bošković 2006: 68–69) Velikom nesrazmjeru između službenih popisa i stvarnoga narodnosnog sastava pridonijela je činjenica da su se u Dubljane ubrajali *Korlati*, a katkad i *Dodanovići*, susjedna sela s većinski pravoslavnim življem, te nepravilnosti u samim popisima za vrijeme Kraljevine Jugoslavije.⁵ Gospodarski razvoj koji su potaknuli povratnici iz SAD-a između Prvoga i Drugoga svjetskog rata utjecao je na visok prirast stanovništva u selu unatoč političkim progonima domaćih Hrvata. Ipak, već je u rujnu 1941. hrvatsko stanovništvo iz Dubljana uslijed stalnih četničkih upada napustilo selo. 13. svibnja 1945. šestorica su uglednih Hrvata iz Dubljana i jedan iz Prhinja javno obješeni kao znak upozorenja Hrvatima da se ne pokušavaju vratiti. Ukupno je, po istraživanju Stanislava Vukorepa, u Drugome svjetskom ratu smrtno stradalo 50 Hrvata iz Dubljana (usp. Vukorep 2006: 155–186). Pokušaj povratka 16 hrvatskih obitelji 1947. nije uspio jer im je onemogućena obnova kuća, a kad je 1948. svim Hrvatima bespravno oduzeta imovina u selu, postalo je jasno da njihov opstanak u Dubljanima ne će biti moguć. Već je prvi službeni popis stanovništva u komunističkoj Jugoslaviji, proveden 1948., pokazao razmjere etničkog čišćenja u ovome selu. Te su godine Dubljani brojili 80 stanovnika, od kojih se samo jedan izjasnio kao Hrvat (po stanju duša iz 1937. u Dubljanima je živjelo 326 katolika; Kukrika 2006: 153)⁶. 1953. god. u selu su živjela 72 stanovnika, 1961. god. 69, 1971. god. 86, 1981. god. 31 (29 Srba i 2 Jugoslavena) te 1991. god. 29 stanovnika (28 Srba i 1 Hrvat; SBiH 1995: 254–255). Selo se našlo na prvoj crti bojišnice 1992. i 1993. za vrijeme rata u BiH, nakon Daytonskog sporazuma pripalo je tzv. Republici Srpskoj te u njemu danas živi samo 15-ak stanovnika srpske narodnosti.⁷ Od 104 obitelji koje su zasnovali potomci hrvatskih izbjeglica većina živi na dubrovačkome području, a unutar granica BiH ostale su samo tri obitelji u Čardaku kod Modriče.

⁵ O razlici između stvarnog stanja i službenih popisa najrječitije govori činjenica da je po popisu iz 1921. u selu živjelo 51,68% katolika i 48,32% pravoslavaca, a Ljubo Mićević 1938. u selu bilježi 45 hrvatskih i 15 srpskih kućanstava (Filipović, Mićević 1959: 72).

⁶ Po procjenama samih Dubljanaca u selu je u rujnu 1941. živjelo 430 Hrvata (Vukorep 2006: 162).

⁷ Ovom prigodom zahvaljujem Stanislavu Vukorepu na velikoj pomoći u terenskome radu te ispitaniku Ivi Mihajloviću (1925.), rođenome u Dubljanima, a danas stanovniku Brgata kod Dubrovnika, koji je oteo zaboravu toponime ovoga danas gotovo posve napuštenog sela. Također zahvaljujem Alenu Bjelišu na pripremi istraživanja.

1.2. O ojkonomu Dubljani i nekim zanimljivim jezičnim značajkama mjesnih govora

U korijenu ojkonomi Dubljani nalazimo apelativ *dub* (< psl. *dǫbъ) koji označuje prije svega dubovu (hrastovu) šumu koja se nekoć nalazila u blizini sela. Da je u okolici Dubljana bilo šume, svjedoči i mikrotoponim *Dùbrava* (< psl. *dǫbъrava), koji na hrvatskome prostoru uglavnom označuje listopadnu šumu, a u kojemu također nalazimo praslavenski korijen *dǫbъ. Zanimljivo je da na širem području postoji velik broj ojkonomi motiviranih apelativima koji su značenjski ili tvorbeno motivirani apelativom *dub*. Tako je izravno apelativom *dub* motivirani ojkonom *Dubljan*, kao i mikrotoponimi *Dùbova lásta* (u Vidonjama) i *Dùba* (u Cicirini), a vjerojatno i prezime *Dùbelj* u Kijevu Dolu. Apelativom *hrast* (< psl. *hvorstъ) motiviran je ojkonom *Hrásnō*, apelativom *cer* (< balk. lat. cerrus) ojkonomi *Cěrovo* i *Cěrovica* te mikrotoponimi *Cěrovac* kod Trnčine i *Cěrōvci* u Čvaljini. Apelativ *dubrava* motivirao je makrotoponim (srednjovjekovna humska župa) i mikrotoponim *Dùbrave* (mikrotoponim u Dubljanima, Orahovu Dolu, Sedlarima i Dubljanima), ojkonime *Dùbravica* (kod Metkovića i u Gracu), *Dobrōvo* (u Gracu) i *Dùbrōvnik*. Valja napomenuti da je *dub* u početku označivao drvo uopće i da ima posebno mjesto u prekršćanskoj hrvatskoj mitologiji, a sve do današnjih dana održavali su se seoski zborovi *pod dubòvima*.

Ojkonom Dubljani nastao je dodavanjem sufiksa *-anel/-ani* na apelativnu osnovu *dub(l)je*. Sufiks *-anel/-ani* osobito je plodan u hrvatskome srednjovjekovlju te obično označuje 'ljudi koji žive u mjestu koje je označeno imenom u osnovi imena' (Šimunović 2005: 30) i karakterističan je za dinarski prostor. U Popovu i Zažablju nalazimo i druge toponime tvorene istim sufiksom: *Dòbrane* (službeno je ime sela Dobranje), *Dòljāni* (i kod Metkovića i u Popovu), *Vèličāni* itd. U istu se skupinu može svrstati i dupski mikrotoponim *Brèštāni* (: brijest).

Selo Dubljani spominje se, posredno, preko etnika, u povijesnim vrelima od 1253. kada se "tuži susjed dubrovački Čъnomirъ" kako su mu Dubrovčani uhvatili "čovjeka *Dubljanina*", a 1348. spominje se međa *otъ Dubljanъ* (ARj 2: 842). Samo je ime sela zabilježeno 1422., i to kao *Dubljan*e (*Stipchus Gerglutoich de Dubglane*; DAD). Isti se lik sporadično rabi i u 18. st. Najčešće je zabilježen lik Dubljani (*Dubgliani*): prvi put 1501. (*Nos Ivan Radiuoieich de Dubgliani*; Sivrić 2006: 84), potom u jednoj oporuci iz 1628. (*in Popouo in Dubgliani*; Sivrić 2003: 221) te u prvim upisima u maticama krštenih župe Rupni Do iz 1704. Taj je lik ujedno najčešći u župnim maticama. Lik *Dublani* pojavljuje se 1622. u pismu biskupa Dominika Andrijaševića i Benedikta Medvje-

dovića Kongregaciji za širenje vjere (Krešić 2006a: 122). U maticama od 18. st. bilježimo lik *Dubjani* (*Dubiani*), a o *Dubjanima* i *Dubjancima* u *Crkvenome ljetopisu za župu Ravno* piše ravanjski župnik Marijan Vujnović (župnikovao 1900. – 1907.). Danas su likovi u kojima je došlo do delateralizacije *lj* jedini u uporabi.

Dubljanima su nekoć pripadali i susjedni *Kōrlāti* (< korlat ‘tor za volove’ < mađ. *korlát* ‘ograda’; Sk 2: 157) koji se u povijesnim vrelima spominju od 1503. (Pujić 2003: 168).⁸ Pola kilometra južno od Korlata nalazi se seosko groblje u kojemu su očuvane četiri grčke ploče. Taj se predio naziva *Sēlište* i tu je vjerojatno nekoć bilo naselje.⁹ U *Zaōraju* (< orah), istočno od Korlata, također se nalazilo naselje, od kojega je ostalo nekoliko omeđina (razvalina kuća). U radu se donose i toponimi prikupljeni u Korlatima koji su nenastanjeni od popisa iz 1981.

Jezična je slika Popova veoma složena. Iako mjesni govori u Popovu pripadaju istočnohercegovačkomu štokavskom dijalektu, u njima nailazimo i na tragove starijega sustava koji nije nužno bio ijekavski. Tako sam u Korlatima (koji se nalaze 70-ak kilometara od granice ikavskih i ijekavskih govora) zabilježio toponim *Sačivišće*¹⁰. Šćakavizme bilježim i u istočnohercegovačkim govornim u Neretvanskoj krajini (*gōžđen*, *šćāp*). Danas napušteni dobranjski zaselak *Bòbovište* 1589. zapisan je sa šćakavskim izgovorom *Bobovischia* (a šćakavski izgovor toga toponima početkom 20. st. bilježi i Carl Patsch; Patsch 2005/2006: 173). Vidonjski je pak zaselak Brestica 1589. zabilježen s ikavskim izgovorom (*Bristiza*), natpisi na stećcima do 15. st. isključivo su ikavski, a i u mnogim povijesnim dokumentima s ovoga područja nailazimo na ikavski izgovor. Tako u dokumentu u kojemu se 1416. spominje Grgur Vukosalić, koji je vjerojatno imao posjede u Dubljanima, stoji: „*Segan lita (...) veće virovanie*” (Jireček 1892: 69).¹¹ Nadalje, mnoga su pak popovska prezimena u maticama na

⁸ Pujić iznosi mišljenje da je mađarski stočarski naziv *korlat* u Hercegovinu došao seobom nomada iz Panonije (Pujić 2003: 169), no mađarsko-hrvatski jezični dodiri veoma su stari pa su se apelativi kao što su *varoš* ili *seget* zarana uklopili u hrvatski toponimijski sustav. Između Glušaca i Bijelog Vira kod Metkovića nahodimo toponim *Vároška luka* (< mađ. *várás* ‘grad’), a u Metkoviću tako postoji zemljište *Sēget* (< mađ. *sziget* ‘otok’), otok okružen riječnim rukavcima. Ime sela *Kžišvo* kod Neuma motivirano je mađarskim pridjevom *kis* ‘malen’, a u Korlatima bilježim mikrotoponim *Ūgrin dō* (Ugrin = Mađar).

⁹ U Popovu je inače potvrđen i apelativ *vas*: Velika ili Velja Vas spominje se u dokumentima od 1388. do 1466. (Filipović, Mićević 1959: 46), a u *Poimeničnom popisu sandžaka vilajeta Hercegovine* 1475. – 1477. zabilježeno je naselje Velivaš. Lokalitet na mjestu staroga naselja danas se nazivlje *Vēljā Sēla*.

¹⁰ Mjesni su govori u Popovu i Zažablju očuvali iskonsku kračinu u sufiksu *-ište/-išće*.

¹¹ Bitno je napomenuti da ikavske odraze *jata* nahodimo istočnije i sjevernije od prostora obuhvaćenog ovim radom. Tako je u Policama kod Trebinja pronađen natpis iz 1241. u kojem

početku 18. st. zabilježena s ikavskim izgovorom (*Stipurina*, danas *Ščepurina*; *Livaković*, danas *Ljčvčak*; *Bilopera*, danas *Bjelopera*). Povjesničar Marko Vego u jednome od svojih radova tvrdi: „Iz ovog navedenog historijskog izvora se doznaje da su ljudi iz sela Trebimlja kod Ravnoga gajili pčele i po pisanju pojedinih riječi bili ikavci.“ (Vego 1982: 118) Na drugome mjestu isti autor domće: „Mjesto Trebinje izražava se kao Tribigna u ikavskom području iako je to područje ijekavsko. Možda je to prastari ostatak iz doba doseljenja južnih Slavena u te krajeve. Tako je i sa mnogim drugim riječima, što se vidi po mojim ispisima iz arhiva.“ (Vego 1992: 120). Istražujući toponime kao „umnogome najstarije, najvrednije i najpouzdanije jezične spomenike“ (Šimunović 2004: 262) počesto dobivamo podatke bez kojih je nemoguće razumjeti starija jezična stanja. Tako u danas posve ijekaviziranome Popovu toponimi koji odražavaju suvremeno jezično stanje (npr. *Đčdovica*, *Pščćen grčd* < *ščćena* ‘stijena’, *Ščnčkos*) supostojе s onima koji odražavaju jezičnu povijest (npr. *Sačivišće*). Iz navedenoga je očigledno da je pitanje južne ijekavsko-ikavske granice prije turske najezde i dalje neriješeno te traži nova istraživanja.

Vrlo je zanimljiva i tvorba etnika i ktetika na području Popova i Zažablja. Mjesni lik muškog etnika glasi *Dubjčnac*, ženskog *Dčpka*, a ktetik *dčpski*. Ženski etnik *Dupka* kao i etnike *Včlička* (*Včliččani*), *Grčmka* (*Grčmljčani*), *Čvčoka* (*Čvčaljina*), *Sčđlčrka* (*Sčđlčari*), *Drčččvka* (*Drčččvo*) i *Mčrkčnjka* (*Mčrkčnjiči*) navodi i Bjelanović (Bjelanović 1978: 150). Njima svakako treba pribrojiti i likove *Kčteška* (*Kčtezi*), *Velčmečka* (*Včljč Mčđča*), *Pčljččka* (*Poljčica*), *Tčrkovička* (*Tčrkoviči*), *Rčvčnjka* (*Rčvnč*), *Gčlička* (*Gčličiči*)¹², *Kčjčvka* (*Kčjev Dč*), *Ččvaška* (*Ččvaš*), *črčvka* (*črahov Dč*)¹³, *čraška* (*črašje*), *Tčrmačka* (*Tčrččina*) i *Tčrbčnjka* (*Tčrbčnja*)¹⁴ u Popovu, *Prčviška* (*Prčviš*), (*H*)*čtčvka* (*Hčtovo*), (*H*)*rčščnjka* (*Hrčšnč*), *Včđčnjka* (*Včđonje*) i *Grčdačka* (*Grčdac*) u Zažablju te *Kalčđčrčđevička* (*Kalčđčrčđeviči*) u Źurovičima i *Grčbačka* (*Grčpci*) u Bobanima¹⁵. Tvorbu ženskih etnika sufiksom *-ka* nahodimo i u Bukovici. Oni uvijek

stoji (...) *prčštavi se rabč (...)* *porikčlombč županj Pribilišč (...)* (ZSS 3: 128). U Premilovu Polju kod Ljubinja zapisan je u 14. ili 15. st. sljedeći tekst: *I se leži Stipko Radosaličč. /Bože, davno ti sam lego i vele ti mi je ležati.* (ZSS 2: 39).

¹² Sami Popovci selo češće zovu *Gčličiči*.

¹³ U puku se rabe likovi *črovč Dč* i *Hčrahovč Dč* (: orah). Sekundarno *h* (koje nahodimo u drugome potvrđenome liku navedenoga ojkonom) u Popovu u temeljnome hrvatskom leksiku (*hudčvica* < psl. **včdova*, *hčđča* < psl. **rčđja*, *hčvat se* < psl. **rčvati*, *hčžat* < psl. **rčzati*) i u turcizmima kao što su *hčdet* (< tur. *adet*), *hčt* (< tur. *at*), a u nedalekim Dubravama i u antroponimijaskome sustavu (neslužbene inačice svetačkoga imena *Ante/Anto* i *Ilja*: *Hčnto* < lat. *Antonius*, *Hilja* < lat. *Elia*).

¹⁴ Selo se službeno zove *Trebimlja*, ali je u mjesnoj uporabi češči gore navedeni lik.

¹⁵ Stanovnicu pak sela *Golčbinac* Popovci zovu *Golčbica*. Glavni mi je informant za mjesne

dolaze uz druge likove (najčešće one tvorene sufiksom *-anka*). Bjelanović drži da je uzrok rjeđe tvorbe ženskih etnika sufiksom *-ka* na novoštokavskome terenu između ostalog i to što kod većine takvih etnika nije moguće jasno razgraničiti imeničko i pridjevsko značenje te stoga nije moguće ostvariti jasnu obavijest, koja je cilj komunikacije (Bjelanović 1978: 77). U Popovu i Zažablju ženski su pak etnici tvoreni sufiksom *-ka* u navedenim primjerima jedini u uporabi.¹⁶ U Popovu i Zažablju česta je i tvorba genitiva množine na *-i* nastala prema starome lokativu na *-i* (< *-īh*). Tako za stanovnike raznih sela u Popovu kažemo da su iz *Češljārī*, iz *Dubljanī*...

2. Značenjska klasifikacija toponima

2. 1. Toponimi uvjetovani fiziogeografskim svojstvima tla

2.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji: *Bàre*, *Bjèlošev do*, *Brânkov dólac*, *Brègovi*, *Brijèg*, *Brôd*, *Čelèbīca dólina*, *Čđīca dō*, *Dđlovi*, *Dđlina*, *Đúrove strūge*, *Gžzovi*, *Hřbat*, *Jâme*, *Klânac na Rôsôjnôm dđlu*, *Klisura*, *Křš*, *Lúke*, *Mâlinova ljūt*, *Otôčice*, *Ôtočīci*, *Péc*, *Provalije*, *Strūge* ('mjesto udubljeno protokom vode'), *Vâla*, *Vjètrenô brđo*.

Reljefna se slojevitost Popova ogleda i u toponimiji. Tako ovoj skupini toponima pripadaju toponimi motivirani nazivima blatišta: *Bare*, *Luke* (luka 'vodoplavno zemljište uz vodu'¹⁷), *Otočice* i *Otočīci*. Drugu pak podskupinu toponima tvore zemljopisni nazivi bilježiti za krške terene *Dolovi* (do 'bilo koja udubina u kršu'), *Brankov dolac* (dolac 'plodni do'), *Klanac*, *Klisura*, *Krš* ('kamen'), *Ljut* ('litica, kamen živac'), *Peć* ('hrid'), *Provalije* i *Vala* (usp. lat. *vallis* 'dolina').

2.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla: *Bâdanj*, *Bèzdno*, *Bijèlô kâmēnje*, *Bjelàsica*, *Bjèlilo*, *Bòvân*, *Bovànica*, *Dùgē nřive*, *Glâtkī kùk*, *Glâvica*, *Crvenâ grêda*, *Dèbelâ grêda*, *Dèbelī kâmēn*, *Dònjâ Golòpolja*, *Gnjâti*, *Golòpolja*, *Gřbavica*, *Grūde*, *Kamènitī brijèg*, *Kùk*, *Lâđenī dō*, *Lice* ('brdo okrenuto prema suncu'), *Līšīc kútci*, *Lòpata*, *Obâlci*, *Òbod*, *Obòdinice*¹⁸, *Òkrūglice* (krug 'kamen, grumen'), *Òkruni*, *Òkuči*, *Öštar kùk*, *Prénslo*¹⁹ ('udolina između

likove etnika bio Đuro Kriste. Ovom mu prigodom zahvaljujem na mnogim važnim podatcima.

¹⁶ Jedino je kod ženskoga etnika sela *Gradac* češći lik *Gráčanka* dok je lik *Gradačka* obilježen.

¹⁷ U Dubravama kod Stoca luke su najplodnije njive.

¹⁸ Apelativ *obodina* u Popovu i Zažablju kadšto označuju i obradivu površinu „u rupi“ na većoj nadmorskoj visini, no kako se *Obodinice* nalaze na spoju popovskih brda i polja, riječ je o njivama okruženima vodom.

¹⁹ Toponimi *Prenslo* i *Lijenska* izgovaraju se nazalizirano.

dvaju brda'), *Prèsljijèž* ('udolina između dvaju brda'; isto što i preslo), *Priboj*, *Prijèkà dòlina*, *Pròlāz*, *Ràvnā nĵīva*, *Ròsōjnī dō*, *Rūpe*, *Sànduk*, *Šīrokī brijèg*, *Tóranj*²⁰, *Vjètrenō bĵdo*, *Vratolòmija*, *Zànosi* (zanos 'mjesto s jakim naletima vjetra'), *Zàzubak*, *Ždrijèlo*.

Toponimi koji pripadaju ovoj skupini najčešće nastaju metaforizacijom. Dio je toponima nastao metaforizacijom od naziva za dijelove tijela (*Gnjati*, *Lice*, *Ždrijelo*), dio od predmeta koji su u svakodnevnoj uporabi (*Badanj*, *Lopata*, *Sanduk*). Toponimi koji pripadaju ovoj skupini često slikovito predočuju morfološki izgled tla (*Bovan* < balvan; *Greda* : stjenoviti teren²¹, *Kutci* : zemljišta u kutu, *Obalci* : obla kamenja, *Obod* : vanjski dio brda, *Okuči* : okuka²²; *Golopolja* : polja na kojima ništa ne raste, *Priboj* : dio pri brdu, *Prijeka dolina* : prečac, *Rosojni do* : rasoha 'račvasta udolina' < soha 'potporanj').

2.1.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla: *Gnĵlišta* ('uvala s plodnim zemljištem'²³ < psl. *glina/*gnil-), *Īlovača* (< psl. *jilo 'glina'²⁴), *Kàmēnje*, *Mekòte*, *Pješčanīci* ('mjesto na kojemu se voda cijedi kroz vapnenac i stvara pijesak' < psl. *pěšĵkĵ), *Plòče*, *Stijēne*.

Apelativom *gnjila* ('glina') motiviran je i ojkonom *Gnĵlišta* (kod Čapljine) koji se spominje davne 1465. (Sivrić 1999: 86) te *Gnĵlavina* u nedalekim Galičićima. Kao i na Braču toponimi od osnove *gnjila* označuju plodna zemljišta (usp. Šimunović 2004: 42)²⁵. U Dubljanima se plodne njive označuju i apelativima *ilovača* i *mekota*.²⁶ Preko dalmatskoga je u hrvatski jezik ušao grecizam *ploče* (grč. *plàka* 'plošni kamen kojim se pravi stupica za ptice'). Moguće je da je apelativ *mil* 'pijesak' ušćuvan u toponimu *Milova lastva* s obzirom na činjenicu da u Dubljanima ima pjeskovitoga tla na kojemu se sadila loza i na činjenicu da uz toponimizirani apelativ *lastva* u Popovu i Zažablju nisam zabilježio nijedan antroponim.

²⁰ Riječ je o brdu u obliku tornja.

²¹ *Greda* (< psl. **grenda*) je bila balto-slavenski građevinski i poljoprivredni apelativ te je označivala balvan ili lijehu (Sk 1: 614).

²² Ojkonom *Čavaš* i mikrotoponom *Čavljē nĵīve* (u Dobranjama) u sebi sadrže korijen 'čavao' koji u hrvatskoj toponimiji često označuje zavojite terene.

²³ Navedeno značenje navodi i Brozović Rončević (1999: 14).

²⁴ Moguće je da je i ovdje riječ o hidronimijskoj osnovi kao kod apelativa *glina* (usp. *Ilova*, rijeka u Moslavini).

²⁵ Toponimi motivirani osnovom *gnjila* u Popovu nahodimo samo u brdskim predjelima gdje je obradive zemlje malo.

²⁶ Mekote su plodne njive nedaleko od vodotoka, a apelativom *ilovača* označuju se plodne ograde na uzvišenju.

2.1.4. Toponimi prema nazivima biljaka: *Ávtovī dō* (: bazga, zova), *Brěštāni*, *Čěsminovac*, *Drāče*, *Dùbrave*, *Grābova lāstva*, *Kljènak*, *Krùška*, *Lijènska*, *Māsline*, *Plānike*, *Prāprātnā dōlina*, *Pròsište* (: proso) *Rògužnice* (: rogoz), *Sačivīšće* (sačivica ‘leća’), *Siljevac/Šiljevac* (silj/šilj ‘vrsta žita’), *Šipovine*, *Šušnjatica* (‘šuma puna suhoga opalog lišća’), *Trnovi*, *Zjāsēn*.

Toponimi kojima osnova sadrži apelative *brijest*, *česmina*, *drača*, *klijen*, *kruška*, *maslina* i *paprat* česti su u Donjoj Hercegovini i južnoj Dalmaciji (*Brijēsta* na Pelješcu, *Brēstica* kod Neuma i u Vidonjama, zaselak sela Trebimlja; *Čěsminica* na Pelješcu, toponim *Čěsvina* u Vidonjama; *Drāčevo* u Popovu i kod Čapljine, *Drāčevice* kod Neuma, *Drāče* na Pelješcu; *Kljènak* u Hrasnu; *Krùševo* kod Stoca i *Krùšev Dōl* u Vidonjama; *Māsline* kod Stoca; *Prāpatnica* u Gracu i *Pōprāti* kod Stoca). Zanimljivo je da na širem neretvansko-donjohercegovačkom području u toponimiji nahodimo uščuvane apelative *habat* (*Hābatnice*, selo kod stolačkoga Kruševa), *avtika* (*Avtovi do*) i *zova* (*Zōvī dō*) koji svi označuju istu biljku – bazgu.

2.1.5. Toponimi prema nazivima životinja: *Gāvranice*, *Gòvedē ūlice*, *Kōnjškē jāme*, *Kosovnjáci*, *Pāšā jāma*, *Šārenē ōrlice* (orlica ‘stanište orla’), *Zelenē ōrlice*.

Toponimi prema nazivima životinja obično nose zaštitničko značenje, a u Dubljanima su najčešći zoonimi motivirani nazivima ptica. Visoki i strmi vrhunci veoma su često motivirani apelativom *orao*.

2.2. Toponimi nastali pod utjecajem čovjekova rada

2.2.1. Kulturno-povijesni toponimi: *Gradācac*, *Grādina*, *Ōpeš grād* (pliš ‘ogoljelo područje’), *Pòšćen grād*.

Da su Dubljani zbog svojega pogodnoga položaja bili naseljeni i prije prvoga pisanog spomenika, svjedoče toponimi koji sadrže apelativ *grad* i odnose se na utvrđena zdanja (tako bi, primjerice, *Pošćen grad* bio ‘grad pod Stijenama’²⁷).

2.2.2. Toponimi kao odraz gospodarske djelatnosti stanovništva: *Čěstače* (< čest ‘parcela’), *Dōgrade*, *Dōnjā gūvna*, *Džārdīn*, *Džijánova ōgrada*, *Gārskī dō*, *Gāšpārova izba* (izba ‘trošna kućica’²⁸), *Gōmilice*, *Govedārica*, *Grānice*, *Kāldrme* (kaldрма ‘kameni put’), *Krīvī pūti*, *Krstače* (‘raskrsnice’), *Kučètine*

²⁷ *Stijene* su toponim u Dubljanima, a izgovor *šćéna* rezultat je provođenja treće jotacije i sasvim je običan za istočnoneretvanske i donjohercegovačke novoštokavske ijekavske govore.

²⁸ Istočno od Neretve apelativ *izba* danas označuje vlažnu prostoriju unutar kuće, obično u podrumu. Trošnu kućicu na neretvanskom području nazivaju *klijēt*.

(‘napuštena kućišta’), *Làzina*, *Mátića saláši* (< mađ. *szállás* ‘imanje s gospodarskim zgradama’), *Mátića vñogrādi*, *Medènjāk*, *Mèđe*, *Mòstine*, *Ògradina*, *Òkošenō*, *Òsijēk*, *Plāndišta* (plandište ‘hladovina za brave’), *Pláne*, *Pòdovi*, *Pòdvōr* (‘njiva pod selom’), *Sòlila* (‘mjesto na kojemu se soli meso’), *Stānci* (: stan), *Šìrokī pùti*, *Ūtrine* (utrina ‘zemlja ostavljena za ispašu stoke’ < psl. **ter-ti*), *Ūzdrašnjū ùlica*, *Vñogradine*.

Dubljanici su se uglavnom bavili poljoprivredom (osobito vinogradarstvo) i stočarstvom, i to je moralo ostaviti traga u toponimiji. Osobito je zanimljiv apelativ *plana* ‘pasište’ (< psl. **polnъ*) uščuvan u toponimu *Plandišta*, kojim je motiviran i ojkonim *Planjak* na Trebinji. „Stočarski“ su toponimi i *Osijek* (< psl. **osěкъ* ‘obor, ograda’), *Plandišta* i *Torovi*.²⁹ Granice posjeda označuju mikrotoponimi: *Granice*, *Medenjak* i *Međe*. Toponim *Podovi* označuje ‘vrtove na više razina’, a toponimi koji sadrže apelativ *lastva* ne odnose se na obradiva tla, nešto slično *podovima/podinama* (kao u Gornjoj Hercegovini), nego na zaskoke, mjesta na kojima što raste (primjerice *Grabova lastva*). Apelativ pak *gomilica* označuje hrpu kamenju nastalu krčenjem zemljišta, krčevinu označuje apelativ *lazina*, dok na temelju toponima *Garski do* doznajemo da su se nekoć plodne površine dobivale paljenjem³⁰. Iz talijanskog je posuđen apelativ *džardin* koji počesto zamjenjuje hrvatski apelativ *vrt*. Apelativ *salas*³¹ označuje zgradu u kojoj se sprema kukuruz.

2.2.3. Toponimi kao odraz društvenoga i duhovnoga života: *Desécti*, *Grèpci*, *Hárem* (‘muslimansko groblje’), *Īgrište* (‘mjesto na kojemu igraju vile’), *Kàluđeri*³², *Ògrāđenō* (‘ograđeni prostor oko crkve’), *Rádini gròbovi*, *Satùlija*, *Vñlovače*.

Ti se toponimi mogu podijeliti u više dijakronijskih slojeva. U najstariji toponimijski sloj svakako spada toponim *Satulija* (< lat. *sanctus Elias*), toponim s dalmatskim pridjevom *san(c)tu(s)*. Toponimi tvoreni navedenim dalmatskim formantom obično se odnose na crkve koje su se podizale uz veća naselja. Većina je takvih toponima nastala u 10. st. (Šimunović 2005: 123). Osim dupsko-

²⁹ Kao zanimljive „stočarske“ toponime u Popovu navodim i ojkonime *Kòtezi* (koteza ‘pastirski stan’; usp. stsl. *котць* ‘staja za svinje’) i *Kòrlāti* (korlat ‘tor za volove’ < mađ. *korlát* ‘ograda’; Sk 2: 157).

³⁰ Bilježim i apelativ *làzina* ‘ogorjelište’.

³¹ U uporabi je čak i češći apelativ *sàlādž* u istome značenju. Salaši se u Popovu i Zažablju grade po uzoru na one u Vojvodini od kraja 19. st., i to uglavnom u Donjemu polju. Danas više nemaju svrhu i polako se urušavaju te su uz ratne ruševine glavni simbol propadanja Popova.

³² Riječ je o njivama koje su pripadale zavaljskomu manastiru. Ostaje i mogućnost da su pripadale i obitelji Kaluđerović koja se 1718. spominje u Popovu (Filipović, Mićević 1959: 66). *Kaluđerica* je u Popovu i dio samara.

ga toponima *Satulija*, dalmatskim su pridjevom *san(c)tu(s)* tvoreni i toponimi *Sutlija* (također prema lat. *sanctus Elias*) u *Pòdžablju* kod neumskoga Gradca te *Sùsvid* (< lat. *sanctus Vitus*) nedaleko od popovskog sela *Drijên*, s dalmatinske strane. Posebno mjesto zauzimaju mjesta na koje se ukapaju mrtvi (osim toponima koji sadrže apelativ *greb/grob*, groblje označuje i toponim *Desetci*³³). Osim što se prežitci pretrkšćanske hrvatske i slavenske mitologije ogledaju u štovanju svetog Ilije (koji zamjenjuje Peruna), mogu se naći i u toponimiji (*Vilovine* i *Vilinje ploče* na Žabi te vjerojatno *Igrište*).

2.3. Toponimi antroponimnoga postanja:

Bajàkuše, Bjèlošev dō, Bòrina làzina, Brânkov dōlac, Bùljci, Bùljkovac, Čelèbića dōlina, Čòkuša, Čâtovina, Čòičevina, Čùkuša, Dávid, Dràginjā tōrina, Dragomirice, Dūlāčevina, Džijánova ògrada, Džijánov grōb, Džijánova kâmenica, Đurina àvlija, Đurinova glāvica, Đurove strūge, Gāšpārova izba, Glādišin dō, Glāvanov dō, Glāvanovo gúvno, Grkòtuše, Ilīna làzina, Ilīna ògrada, Jākšića prijèkā dōlina, Kičīn, Kitīnica, Kovāčuša ũlica, Lišić-klánac, Ljubīn kāmēn, Mālinova ljūt, Mātića dō, Mātića làzina, Mātića salāši, Mātića vīnogrādi, Mihājlovića dō, Mīlātovine, Milīnkovina, Mīlova làstva, Miòčev dō, Miòčeve rùpe, Miòčev klánac, Mūrātovine, Nadglāvāšnice, Pārāčevina, Pàvlī kùk, Pèričevina, Pètrove rùpe, Přkūtov dō, Přlīna, Rádini grōbovi, Raičuša, Rīkalovo gúvno, Rīzvānova kâmenica, Rūdića pūti, Sávica pōdovi, Stólin òtok, Stólina pèčina, Šaròvina, Šušnjàrice, Tabàkuše, Vasilica, Vītaljina, Vrānoševo, Vukòslavića dō, Zàdrašnice.

Kršćanskim su imenima motivirani i toponimi kao što su *David*³⁴, *Đurove struge*³⁵, *Ilina lazina*, *Pavli kuk*, *Petrove rupe* i *Vitaljina*. Posvojni tip toponima na *-jb* sačuvan je u mikrotoponimima *Draginja torina* (: *Dragin*), *Pavli kuk* (: *Pavao*) i *Vitaljina*³⁶ (< *Vitanja* < *Vitalja* < lat. *Vitalis*³⁷). Vlaško ime *Kičur* (od

³³ Motivacija mi toponima ostaje neprozirna.

³⁴ Starac David, nekoć župan Mitar, sin dubrovačkoga kneza Vukana, spominje se 1286. (Jireček 1892: 21).

³⁵ Dubrovačka je sklonidba kod popovskih Hrvata veoma rijetka, ali se nekoć, sudeći po toponimiji, morala prostirati mnogo zapadnije (u Pećini, zaseoku sela Trebimlja, nahodimo tako toponim *Rádovo gúvno*), pa čak i u selima u zapadnoj Hercegovini u koja su se u većoj mjeri i istodobno naselili istočnohercegovački Hrvati (primjerice Zvirovići u Brotnju).

³⁶ Ojkonim *Vitaljina* u Konavlima zabilježen je 1322. kao *Vītania*, a 1420. kao *Vitagnina* (Sk 3: 599).

³⁷ Svetome Vitalu (*sanctus Vitalis*), mučeniku i mužu svete Valerije, posvećene su mnoge crkve u Italiji (od kojih je najpoznatija ona u Ravenni) te neke u Istri i Dalmaciji. Osobno ime *Vitalis* potvrđeno je na dubrovačkome području u 11. st. (dubrovački biskup *Vitalis* Gučetić donio je oko 1026. u Dubrovnik relikviju glave i koljenice sv. Vlaha). Održi toga osobnog imena

kojega je motivirano i prezime Kićurić/Ćićurić) očuvano je u oronimima *Mali* i *Veliki Kičin*. Od toponima motiviranih narodnim imenima ističem mikrotoponime: *Bjelošev do* (: Bjeloslav), *Borina lazina* (: Boromir/Borislav), *Brankov dolac* (: Branimir/Branislav), *Buljci, Buljkovac* (: Buljan)³⁸, *Dragomirice, Lišić klanac* (: Lihomil), *Malinova ljut* (: Malin³⁹), *Radini grobovi* (: Radomir/Radoslav), *Vranoševo* (: Vranoš⁴⁰), *Zadrašnice* (: Draško⁴¹) itd. Jedan je dio toponima motiviran i muslimanskim imenima (npr. *Muratovina, Rizvanova kame-nica*). Najveći dio toponima antroponimnoga postanja sadrži prezime vlasnika zemljišta. Tako s pomoću njih doznajemo koji su rodovi u novije vrijeme nastanjivali ili još nastanjuju Dubljane (*Ćoić, Glavan, Jakšić, Matić, Mihajlović, Mioč, Prkut, Vukosavić*), ali i saznajemo koji su rodovi nekoć napućivali selo. Toponimi tvoreni sufiksom *-ina* označuju napuštena kućišta: *Ćatovina* (riječ je vjerojatno o muslimanima Ćatovićima iz Trebinja), *Dulaćevina*⁴², *Milatovina*⁴³, *Milinkovina* (Milinkovići su se iz Dubljani raselili u Cim kod Mostara, Višice i Vidonje), *Paraćevina* (po predaji su Paraći nekoć živjeli u Dubljani-ma⁴⁴), *Perićevina* (Perići su se raselili u Ljubinje, neumski Gradac i Dubrave), *Šarovina* (< Šarov[ić]; pravoslavni rod koji naseljuje gatački kraj). Iz toponimije je razvidno da su u selu živjeli i *Džijani* (muslimani) te *Kitini*⁴⁵ (katolici) i *Gašpari*⁴⁶ (katolici). Toponimi tvoreni sufiksom *-uša* obično označuju njihve

u antroponimiji i toponimiji zabilježeni su prije svega u Dalmaciji (npr. prezime Vitajić) i Boki kotorskoj (toponim *Vitaljica*). Za dupski toponim *Vitaljina* ne možemo znati je li motiviran antroponimom ili artefaktom.

³⁸ Ime Buljan (< Budimir) bilježi Maretić (1886: 90).

³⁹ Maretić muško osobno ime Malin izvodi od ženskoga osobnog imena Malina (nastalog transonimizacijom od homonimnog apelativa; Maretić 1886: 74).

⁴⁰ Heraka Vraneša 1476. Turci su postavili za vladara Popova i Trebinja pa se to možda ogleda u toponimu *Vranoševo* (Anđelić 1999: 29).

⁴¹ Draškovići (ubilježeni i kao Dražice i Draškići, od kojih su raslojavanjem roda nastale Šanje) su nastanjivali *Döbrī Dō*.

⁴² Radić Dulić spominje se 1483. kao popovski župan (Anđelić 1999: 29), a rod Dulić po predaji je nekoć nastanjivao Dubljane te se iz njih preselio u Gacko.

⁴³ Braća Grgur i Sanko Milatović iz Neretve spominju se kao dubrovački građani 1391. (Sivrić 1999: 75).

⁴⁴ U nedalekome Prhinju navodno je živio rod *Baràčīm* s kojima se Paraće povezuje.

⁴⁵ Ana, kći Đure Kitilja (*ex Georgio Kitigl*) iz Dubljana krštena je 1736. u Trebimlju (MKŽG: 103). Kitini danas žive u neumskome Gracu, a donedavno su živjeli i u Dobranjama. Promjenu *n > lj* na kraju riječi bilježimo i primjeru *Nòrīn > Nòrīlj* u nedalekim i srodnim nerevanskim govorima.

⁴⁶ Uščuvana je oporuka Nikole Gašparova, vojnika iz Popova, iz 1713. Osim navedenih rodova po predaji su Dubljane nastanjivali još i islamizirani Džope, zatim Čotre, Đurići (živjeli su u Trnčini) te Čužići (možda Kužići koji su nastanjivali Ravno). Po povijesnim vrelima Dubljane su nastanjivali još i Grgljutovići (*Stipchus Gerglutouich de Dubglane* spominje se 1422.; DAD), Radovanovići (Pavao Radovanović iz Dubljana poznati je dubrovački povjerenik za kupovinu ži-

koje su žene donosile u miraz: *Bajakuša* (možda prema Bajalima, pravoslavnome rodu iz Sedlara), *Čokuša* (katolički rod Čoko, nekoć Marković, danas nastanjuje Borojeviće kod Stoca, a navodno su nekoć živjeli u Dubljanima), *Ćukuša* (Ćuci su pravoslavni rod koji nastanjuje Veličane), *Grkotuša* (Grkavci su rod s Brda kod Trebinja⁴⁷), *Kovačuša* (Kovači su pravoslavni rod iz Veličana⁴⁸), *Raičuša* (katolici Raiči su nastanjivali Cicrinu, a danas žive u Orašju) i *Tabakuša* (Tabakovića muslimana ima danas na stolačkome području). Na rodove iz neposrednog susjedstva upućuju i toponimi *Čelebić* (muslimanski rod koji je nekoć naseljavao susjedno Dračevo), *Nadglavašnice* (Glavaši su katolički rod iz Trebimlje), *Rudića puti* (u Dračevu živi pravoslavni rod Runde/Runđić⁴⁹) te *Rikalovo guvno* (Rikali su pravoslavni rod koji nastanjuje Dodanoviće, Do i Strujiće u Popovu, a nekoć su živjeli i u Korlatima koji su pripadali Dubljanima). Neki su toponimi motivirani i nadimkom: *Savića podovi* (Savić je obiteljski nadimak Vukosavića) i *Stolina pećina* (< *Stólo*⁵⁰ < Stojan < Stojimir/ Stojislav), vjerojatno i *Prlina* (< *Prle* < *Prvoslav*)⁵¹ te *Gladišin do* (gladiša ‘čovjek koji je gladan’).

2.4. Toponimi od etnonima

Ūgrin dô (< Ugrin ‘Mađar’).⁵²

2.5. Odnosni toponimi

*Crvenā grēda, Dēbelā grēda, Dònjā Golòpolja, Dònjē gúvno, Dònjē kućetine, Dònjī dô, Dònjī rālovac*⁵³, *Drāčjē kāmēnice, Dūbokā dōlina, Dūgē nǐve, Gòrnjē kućetine, Gòrnjī dô, Gòrnjī rālovac, Grēdice, Ispòd Rūpā, Lijénska dōnjā, Lijénska gòrnjā, Mālā lāstva, Mālā pēc, Mālē stijēne, Mālī Kìčīn, Mālī Kljēnak,*

tarica u Popovu polovicom 16. st.; Sivrić 2006: 86), Radivojevići (1501. i 1502. spominje se Ivan Radivojević iz Dubljana kao trgovac pšenicom jaricom; Sivrić 2006: 84–85) i Boškovići (1740. Nikola Bošković iz Dubljana radi kao vjerovnik u Slanome; Sivrić 2003: 368).

⁴⁷ Zaselak Grkavci u Brdima, selu između Ljubomira i Zagore, u trebinjskome se kraju spominje od 1310. (Puić 2003: 146).

⁴⁸ Katolici Kovači na Brijegu u župi Trebimlja podrijetlom su od Dobroslavića.

⁴⁹ U izgovoru sonant *n* obično ispada.

⁵⁰ Riječ je o obiteljskome nadimku dupskih Matića. *Stolin otok* zemljište je u vodoplavnome dijelu Popova omeđeno visokim zidom koji su izgradili braća Đuka i Ivan Matić Stolo.

⁵¹ Ne treba odbaciti mogućnost da je toponim motiviran apelativom *přlina* ‘zemlja pod zakupom’.

⁵² Toponim bi mogao biti i antroponimnoga postanja, ali bi i kao takav bio motiviran etnonimom.

⁵³ Vjerojatno su toponimi *Donji* i *Gornji ralovac* motivirani mjernom jedinicom ralo.

Mālī kùk, Mālō prénslo, Medènjāk mālī, Medènjāk vèlikī, Nadglàvāšnice, Obòdinice, Ògrade iza stránē, Ògradina, Òpešina, Podglàvāšnice, Pod Glàvicòm, Pòdosijèk, Pòrotak vèlikī, Pòtòrjē, Pòtpodnice, Prìstijēnci, Šàrenē òrlice, Šìrokī brijèg, Vèlikā pèc, Vèlikī Kìčīn, Vèlikī Kljènak, Vèlikō prènslo, Zàdrašnice, Zàgūvnice, Zàkamenice, Zàmilova lāstva, Zàstòlje, Zàvilovače, Zèlenē òrlice, Žènskā ùlica.

U ovu se skupinu svrstavaju toponimi koji su određeni okolnim objektima i drugim toponimima. Najčešće je ovaj odnos izražen antonimnim pridjevima (mali – veliki, donji – gornji), ali i afiksima (*Opeš-ina* < *Opeš*, *Pod-osijek* < *Osijek*, *Pod-tor-je* < *Torovi*), prijedlozima (*Pod Glavicom*; neki su prijedlozi postali prefiksima kao u primjeru *Zajasen*). U relacijske toponime mogli bi se ubrojiti i toponimi motivirani apelativima *ded* i *baba* (toponim *Đed* uglavnom je na višoj nadmorskoj visini od toponima *Baba* koji se obično nalazi u blizini⁵⁴).

2.6. Toponimi nejasne motivacije

*Brìgišice*⁵⁵, *Búbānje*⁵⁶, *Kùšta*⁵⁷, *Lijèpī brègovi*, *Lúpežnice*⁵⁸, *Māsnā pècina*, *Òstji*, *Prèstekòvnica*⁵⁹, *Tìnjaga*⁶⁰, *Úbožnā*⁶¹.

2.7. Hidronimi

Bijèlō tòčilo, Búcalica, Dònjē čàtrnje, Dubòčaj, Đèdovica, Bròd, Gāzovi, Gòvedē kàluže, Kalòvište, Kāmenice, Krùška, Lòkva, Ljùbavica, Mālā lòkvica,

⁵⁴ U Dobranjama postoje *Đedov brijeg* i *Bābin dō*, a kod Nevesinja planine *Đed* i *Bāba* (*Đed* je viši).

⁵⁵ U ARj 1: 646 bilježimo riječ *brigeš* u značenju *briga*, ali je motivaciju moguće tražiti i u apelativu *brijeg* 'blaga i niska uzvisina nedaleko od vodotoka' jer je riječ o toponimu u polju pod selom.

⁵⁶ Ostaje upitno je li toponim motiviran apelativom *būbanj* (u Vidonjama je apelativom goć 'bubanj' motiviran hidronim *Gòč*) ili *būbānj* ('kamen').

⁵⁷ Vjerojatno je riječ o toponimu motiviranome antroponomom *Kušta* (< Konstantin).

⁵⁸ Moguće je da je prvotni lik toponima glasio **Lopžice* (< dalm. *lapide* < lat. *lapis* 'kamen') pa da je izmijenjen pučkom etimologijom u *Lupežnice*.

⁵⁹ *Prèstekovnica* se nalazi na velikoj nadmorskoj visini, izložena je jakim udarima vjetra pa je toponim vjerojatno izveden od glagola *štèktati* (< *štehtati*) 'lajati, zavijati'.

⁶⁰ U toponimu *Tìnjaga* mogao bi biti uščuvan psl. korijen **tynь* 'blato, mulj'. U Srbiji su tinjišta zemljišta uz rijeku (Brozović Rončević 1999: 35), a kako se Tinjage nalaze nedaleko od Trebišnjice, tumačenje se od apelativa koji označuje blatnište čini vrlo vjerojatnim.

⁶¹ Vjerojatno je, kao i kod toponima *Skùdòjnica* u Zažablju ili *Nevòjica* na Braču (Šimunović 2004: 204), riječ o neplodnoj njivi.

Pištet, Pišetina, Rastišje, Slapovi, Trèbišnjica, Vasilica, Vjār, Vīr, Vīrovi, Zalogajnica.

Hidronimijski apelativi i nazivi za blatišta ušćuvani su u hidronimima *Brod* ('gaz'), *Gazovi* (gaz 'mjesto na kojemu se prelazi preko vode'), *Goveđe kaluže* i *Kalovište* (kal < psl. kalъ 'blato'), *Lokva*⁶² ('udubljenje u zemlji ispunjeno vodom' < psl. *loky), *Ljubavica* (hidronimijska osnova *ljub-* označuje baru, blato⁶³), *Pištet* (pišet 'mjesto gdje voda piskavo izbija'), *Rastišje* (rastoka 'mjesto na kojemu se voda cijepa'⁶⁴), *Slapovi* (slap 'nagib riječnoga korita u kojemu se obrušava voda'), *Bijelo točilo* (točilo 'mjesto ljevčkasta oblika nastalo spiranjem vode na strmim padinama'), *Vīr* ('mjesto gdje je voda nemirna') te *kamenica* ('prirodno zbiralište vode'⁶⁵). Hidronimi *Bucalica* (< bucal < lat. puteus 'zdenac')⁶⁶ i *Donje čatrnje* (< čatrnja 'zdenac' < lat. cisterna)⁶⁷ nastali su topnimizacijom naziva za artefakte. U hidronimu *Vijar* nalazimo apelativ *vihar* (< psl. *vihrъ 'orkan'⁶⁸). Antroponimnoga je pak postanja toponim *Vasilica* (< grč. *Basilios*). Izgledom izvora motiviran je hidronim *Dubočaj*⁶⁹. Toponim *Zalogajnica* (kao primjerice *Objedovište* u Zažablju) označuje odmorište za pastire, ali pretpostavljam da je motiviran apelativom *lug* 'vlažno mjesto pored vode' koji više ne postoji u mjesnome govoru. U osnovi je hidronima *Đedovica* vjerojatno priimak popovskoga županskog roda *Đèdić* (Anđelić 1999: 39).

⁶² U nedalekoj Trebimlji bilježim i apelativ (sic!) *brèstica* 'lokva za pojenje' te *lòkānj* 'veća lokva'.

⁶³ Isti je apelativ očuvan i u ojkonimu *Ljùbljenica* na stolačkome području. Naime, u selo postoji izvor *Ljubijēnj*. Ta je toponimijska osnova danas neplodna zbog preklapanja s homonimnom osnovom u značenju 'voljeti' (Brozović Rončević 1999: 22).

⁶⁴ Riječ je zapravo o zavoju koji dijeli Veličane od Dubljana. Kako je u 20. st. tok Trebišnjice ukroćen, možemo pretpostaviti da se nekoć Trebišnjica lomila baš oko *Rastišja*.

⁶⁵ U Dalmaciji se u kamenice stavlja i maslinovo ulje.

⁶⁶ Pučka etimologija povezuje hidronim s glasanjem sove, ali s obzirom na razgranatost hidronimijskog nazivlja u Donjoj Hercegovini i Neretvi čini mi se mogućim da je riječ o apelativu *bucal* mletačkoga postanja. Od latinskoga se *puteus* izvodi i dalmatski lik **pu'iu* od kojega potječe hrvatski apelativ *puč* 'zdenac' (zabilježen i u Popovu) kojim su motivirani mnogi hidronimi u Popovu i Zažablju, a u mjesnim govorima nahodimo riječi *būcāt* 'drveni sud za vodu' te *būcāl* 'kameni okvir zdenca' posuđene iz mletačkoga koje se također izvode od lat. *puteus*.

⁶⁷ U selu apelativ za zdenac glasi *gūstijērna*.

⁶⁸ Apelativ *vjetar* nalazimo u mikrotoponimu *Vjetreno brdo* i ojkonimu *Vjètrenik* (kod Hutova).

⁶⁹ Apelativ *dubočaj* označuje i 'halapljiva, nezasitna čovjeka'. Vrela i zdenci počesto su mjesta oko kojih se vežu predaje i ispredaju priče. U krajevima istočno od Neretve česte su priče o utapanju djevojaka u pojedinim vrelima. Uz dupski je zdenac *Dubočaj* vezana priča po kojoj se u njemu utopio bogataš kojemu su novci ispali u zdenac i za kojima je ronio dok se u svojoj pohlepi nije utopio.

3. Zaključak

Popovo je jedan od onomastički najzanimljivijih terena zbog svoje reljefne raznolikosti (iz koje proizlazi obilje raznorodnoga zemljopisnog nazivlja), specifičnoga rubnog položaja na razmeđu (istočnoga i zapadnoga) kršćanstva i islama (zbog kojeg će migracije iz ovih krajeva biti česte i obilne) te zbog prožimanja različitih jezičnih sustava. Upravo će izvanjezične okolnosti u najvećoj mjeri utjecati na današnje veoma složeno jezično stanje u kojemu prežitci velike jezične starine supostojе s najnovijim jezičnim inovacijama.

Otežavajuće su izvanjezične okolnosti na selo Dubljani utjecale čak i više nego na susjedna popovska sela. Iako se nalazi na najpovoljnijemu položaju u Popovu (u povijesnim dokumentima iz 16. st. govori se o trgovini žitom između Dubljanaca i Dubrovčana), danas je gotovo posve napušteno. Unatoč tome, prikupljena toponimijska građa veoma je bogata i vrijedna. Iz najstarijega toponimijskog sloja izdvaja se toponim *Satulija* (< lat. sanctus Elias), toponim koji sadrži dalmatski formant *san(c)tu(s)* te dosad nije zabilježen u onomastičkoj literaturi, a za stvaranje predmigracijske dijalektne slike južnohrvatskoga prostora vrlo je zanimljiv toponim *Sačivišće* koji svjedoči o šćakavskim tragovima 70-ak kilometara istočnije od rijeke Neretve, današnje granice ijekavskih i ikavskih govora.

Literatura:

- ALIČIĆ, AHMED S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- ANDELIĆ, PAVAO 1999. Srednjovjekovna župa Popovo. *Srednjovjekovne humske župe*, Mostar, 13–25.
- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* 1881. – 1976. Zagreb: JAZU.
- BJELANOVIĆ, ŽIVKO 1978. *Imena stanovnika mjesta Bukovice*. Split: Čakavski sabor.
- BOŠKOVIĆ, MIRKO 2006. Osvrt na popise stanovništva u selu Dubljani. *Dubljani: Humski zbornik*, 10, Ravno, 67–70.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 1999. Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji, *Folia onomastica Croatica* 8, Zagreb, 1–40.
- DAD = Državni arhiv Dubrovnik, sv. XIII., f. 258.
- DRAGANOVIĆ, KRUNOSLAV 1934. Tobožnja stjepanska biskupija – Ecclesia Stephanensis – u Hercegovini. *Croatia Sacra*, 4, Zagreb, 29–58.
- FILIPOVIĆ, MILENKO S.; MIĆEVIĆ, LJUBO 1959. Popovo u Hercegovini. *Djela odjeljenja istorisko-filoloških nauka naučnoga društva NR Bosne i Hercegovine*, 15 (11), Sarajevo.
- FRANČIĆ, ANĐELA 2002. *Međimurska prezimena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- HALILOVIĆ, SENAHID 1996. Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke. *Bosanskohercegovački zbornik*, 7, Sarajevo.
- JIREČEK, KONSTANTIN 1892. *Spomenici srpski II*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- KREŠIĆ, MILENKO 2006a. *Dubljeni u izvještajima o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji iz turskog vremena. Dubljani: Humski zbornik*, 10, Ravno, 121–136.
- KREŠIĆ, MILJENKO 2006b. Katolici Trebinjsko-mrkanske biskupije prema popisu nadbiskupa Marka Andrijaševića 1733. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zadar, 439–452.
- MARETIĆ, TOMO 1886. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba. *Rad JAZU*, 82, Zagreb, 69–154.
- MKŽG = *Matice krštenih župe Gradac 1708. – 1845.*
- PATSCH, CARL 2005./2006. Prilozi za etnologiju istočne Europe – Nekadašnja gustoća naselja ilirskoga krša. *Status*, 8, 156–180.
- PUJIĆ, SAVO 2003. Iz trebinjske toponimije: Porijeklo toponima. *Tribunia*, 10, Trebinje, 131–186.
- PULJIĆ, IVICA 2006. Iz prošlosti hrvatskoga dubljanskog pučanstva. *Dubljeni: Humski zbornik*, 10, Ravno, 95–120.
- SBIH = *Stanovništvo Bosne i Hercegovine: narodnosni sastav po naseljima*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- SIVRIĆ, MARIJAN 2006. Crtice iz starije prošlosti sela Dubljani u Popovu. *Dubljeni: Humski zbornik*, 10, Ravno, 83–94.
- SIVRIĆ, MARIJAN 2003. *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667. – 1808.): Humski zbornik*, 6, Dubrovnik – Mostar.
- SIVRIĆ, MARIJAN 1999. Srednjovjekovna humska župa Luka. *Srednjovjekovne humske župe*, Mostar, 71–116.
- Sk = SKOK, PETAR 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. JAZU: Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- VEGO, MARKO 1982. Izvori o Trebinju i okolini u srednjem vijeku. *Tribunia*, 6, Trebinje, 115–138.
- VUKOREP, STANISLAV 2006. Stradanje Hrvata Dubljana tijekom Drugog svjetskog rata i poraća. *Dubljeni: Humski zbornik*, 10, Ravno, 155–186.
- ZSS = VEGO, MARKO 1962. – 1964. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, 1 – 3. Sarajevo: Zemaljski muzej.

Toponymy of the village Dubljani in Popovo

Abstract

The village Dubljani is situated in the northeastern part of Popovo, which is a very suitable location: it is protected from the northern winds, and due to the dawn-to-dusk exposure to the Sun and gravelly soil it is ideal for wine-growing. It has many pastures, which are necessary for the development of cattle breeding. For these very reasons the members of the middle-age landed nobility Nikolić inhabited Dubljani. After the Turkish conquest of Hercegovina in the 15th century, Popovo found itself in an unfavorable situation since from the granary of Dubrovnik it became an area of frequent battles and robberies. Numerous toponyms of anthroponymic origin remain as traces of the tumultuous and relatively unknown past of this today almost deserted village.

Key words: Dubljani, Popovo, toponimy, oikonimy, ethnic

Ključne riječi: Dubljani, Popovo, toponimi, ojkonimi, etnik